

Invandringens effekt på skolresultat kräver krafttag

Dagens Nyheter den 29 juli 2015

Skolan har länge varit en kärnfråga för det svenska folket och under det senaste året seglade den upp som den enskilt viktigaste. Med tanke på de sjunkande kunskapsnivåerna är detta inte konstigt. I OECD:s Pisaundersökningar har 15-åringars resultat fallit kraftigt sedan de påbörjades i början på 2000-talet. Försämringen mellan 2000 och 2012 motsvarar cirka tre fjärdedelar av ett skolårs inläring.

Samtidigt har förslagen på hur den negativa trenden ska vändas duggat tätt. Men för att lyckas måste politikerna först ha en klar bild av vad som har orsakat fallet. Detta kräver att man vänder på alla stenar, inklusive de som är politiskt känsliga. En av dessa är den förändrade elevsammansättningen som kan härledas till den ökande invandringen, en fråga som sedan valet 2014 har blivit allt viktigare för väljarna.

Ingen har hittills i detalj analyserat hur invandrings- och skolfrågorna hänger ihop. Detta är märkligt eftersom förändringen i elevsammansättningen teoretiskt sett bör ha påverkat Pisaresultaten. Skolbarn med utländsk bakgrund presterar nämligen sämre än infödda skolbarn i många länder. I Sverige är skillnaden större än OECD-snittet, vilket troligtvis reflekterar den internationellt sett höga flyktinginvandringen – Sverige har haft högst flyktinginvandring per capita i Europa sedan 1983. Rent mekaniskt bör därför den förändrade elevsammansättningen ha påverkat Sveriges resultat i Pisa negativt.

I en ny rapport finner jag att detta antagande stämmer. När urvalet begränsas till elever vars föräldrar är födda i Sverige och som oftast talar svenska hemma försvinner 29 procent av den genomsnittliga resultatförsämringen i Pisa mellan 2000 och 2012. Uppdelat efter ämne förklarar förändringarna i elevsammansättningen 41 procent av fallet i naturvetenskap, 28 procent av fallet i läsförståelse och 19 procent av fallet i matematik. Justeras urvalet på alternativa sätt för att ta hänsyn till den förändrade elevsammansättningen är resultaten generellt lika.

Givet ökningen av asylinvandringen under 2000-talet är det också värt att notera att effekterna är koncentrerade till de senaste åren. Mellan 2009 och 2012 föll resultaten som kraftigast och andelen skolbarn med utländsk bakgrund ökade som mest. Under den perioden försvinner 43 procent av det genomsnittliga resultatfallet – 62 procent i naturvetenskap, 45 procent i läsförståelse och 29 procent i matematik – när man justerar urvalet för att ta hänsyn till den förändrade elevsammansättningen.

Detta är anmärkningsvärda resultat. Visst verkar en stor andel av resultatförsämringarna bero på andra faktorer. Men vi vet inte med säkerhet vilka dessa faktorer är. Många hypoteser florerar i debatten, men det har visat sig vara svårt att empiriskt klarlägga huruvida de stämmer eller inte. Den mekaniska effekten av förändringen i elevsammansättningen är hittills faktiskt den enda faktor som vi med säkerhet kan säga ligger bakom de sjunkande prestationerna i Pisa.

Det är möjligt att resultaten bland skolbarn med svenskt ursprung också kan ha påverkats av förändringarna i elevsammansättningen. Detta är dock svårt och osäkert att beräkna. Forskning som analyserar frågan med Pisadata finner en liten negativ påverkan av en högre andel elever med invandrarbakgrund på infödda elevers resultat. På grund av osäkerheten bör man inte dra alltför stora växlar av detta. Men det indikerar att den förändrade elevsammansättningens totala inverkan på Pisaresultaten kan vara något starkare än den direkta effekten – vilken i sig är en utmaning som måste tas på allvar.

Utbildningspolitiskt betyder detta delvis att man bör ge extra resurser till skolor med en hög andel barn med flyktingbakgrund. Forskningen som analyserar effekterna av ökade resurser är långtifrån entydig, men barn från sämre förhållanden och etniska minoriteter tenderar att förbättra sina resultat med en större resurstilldelning.

Samtidigt är extra resurser inget universalmedel. Vi måste även anpassa pedagogiken och skolkulturen. Sedan 1990-talet har andelen eget arbete ökat radikalt i svenska skolor. Idén var att barns individuella behov skulle tillgodoses, framför allt efter samtida reformer som minskade nivågrupperingen i klassrummen.

Dessutom har elevinflytandet ökat dramatiskt under föregående årtionden. Skolbarn ska i dag vara med och bestämma om undervisningens innehåll och upplägg. De ska också ha inflytande över skolors styrning. Exempelvis rapporterade 54 procent av svenska 14-åringar i den internationella undersökningen ICCS 2009 att de deltar i beslutsfattande gällande hur deras skola styrs. Detta kan jämföras med Finland där siffran var 15 procent, vilket var lägst bland alla deltagande länder.

Reformerna bakom denna utveckling hade naturligtvis lovvärda mål. Forskning visar dock att de nya undervisningsmetoderna genererar sämre prestationer i kunskapsbaserade prov – i stället leder mer strukturerad, lärarledd undervisning till högre resultat. Speciellt viktigt i sammanhanget är att mer auktoritetsdrivna skolkulturer och traditionella metoder har visat sig kunna höja resultaten kraftigt bland elever från etniska minoriteter och svåra förhållanden.

Detta är inte konstigt: det är just barn från svåra förhållanden som ofta saknar strukturer i livet utanför skolan och därför förlorar mest på individualiseringen i klassrummet samt de kraftigt tillplattade relationerna mellan elever och vuxna. Dessa barn saknar dessutom också ofta de resurser som krävs för att kunna göra sig hörda i ett skolsystem där elevinflytande betonas.

Förändringar i pedagogik och skolkultur är förmodligen viktiga oavsett hur flyktinginvandringen utvecklas i framtiden; invandringens nuvarande och förväntade nivåer innebär att de sannolikt är nödvändiga.

Skolpolitiskt innebär detta ett bryskt uppvaknande. Även fast det är svårt att med säkerhet fastställa den exakta lösningen bör troligtvis fokus på elevinflytande i skollagen och den nationella läroplanen minskas, samtidigt som lärarens roll och auktoritet behöver stärkas. Lärare bör även erbjudas fortbildning för att kunna anta den utmaning som undervisning av flyktingbarn medför. Dessa förslag är inte uttömmande – andra relevanta idéer från politiker och forskare välkomnas.

Vi har länge blundat för flyktinginvandringens konsekvenser för Sveriges resultat i Pisa och i förlängningen för landets framtid som en kunskapsekonomi med hög jämlikhet. Att man behöver

anpassa skolpolitiken till invandringspolitiken verkar ha ignorerats helt. Men ingen tjänar på de senaste årens blindgång – allra minst flyktingbarnen själva.

Gabriel Heller Sahlgren

Institutet för Näringslivsforskning (IFN).